

РОЗДІЛ ІІІ. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

УДК 37.013.82:37.013.77:373.3 (045)

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-3-04>

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Колбіна Л. А.*кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри педагогічних технологій початкової освіти**Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»**вул. Старопортофранківська, 36, Одеса, Україна**orcid.org/0000-0001-6249-9546**Kolbina.ludmila79@gmail.com*

Ключові слова: діти молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, супровід, психолого-педагогічний супровід, інклюзивна освіта, інклюзивне освітнє середовище.

У статті розглядаються основні напрями та принципи організації психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Мета дослідження полягає в аналізі наукового доробку стосовно головних напрямів і принципів організації психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Доведено, що завдання психолого-педагогічного супроводу полягають насамперед у комплексному медико-психолого-педагогічному вивченні дитини з особливими освітніми потребами, зазвичай вирішуються під час організації освітнього процесу дітей в умовах інклюзивних закладів у комплексному поєднанні з корекційно-розвитковим компонентом і реабілітаційними заходами. Обов'язковим завданням психолого-педагогічного супроводу є моніторинг динаміки результатів роботи: освітньої, виховної та корекційно-розвиткової, а також моніторинг динаміки результатів змін у стані здоров'я, емоційно-вольовій та інтелектуальній сферах дитини, її соціальної ситуації розвитку. Важливі такі завдання супроводу, під час якого необхідно їх виконати. Це консультування родини з питань виховання та розвитку дитини з різними нозологіями; надання батькам необхідної допомоги, передусім психологічної; створення позитивного соціального середовища для інклюзії, але саме через підготовку дітей із типовим рівнем розвитку та батьків дітей означеної категорії до взаємодії з дітьми, що потребують корекції свого розвитку. Усі ці завдання психолого-педагогічного супроводу мають виконуватися у професійній взаємодії фахівців. Завдання психолого-педагогічного супроводу в системі інклюзивної освіти полягають у створенні для дитини з особливими освітніми потребами емоційно сприятливого мікроклімату у групі під час спілкування дітей із персоналом (логопед, спеціальний педагог, психолог, соціальний педагог та інші); у вивченні індивідуальних особливостей розвитку дітей зазначеної категорії в єдності поведінкової, емоційної й інтелектуальної сфер їх прояву, а також наданні допомоги цим дітям і своєчасно проведеної діагностики та корекції порушення розвитку. А головне – підвищувати щоразу психологічну компетентність як вихователів, так і батьків із питань виховання та розвитку дітей, які мають особливі освітні проблеми. Зроблено висновок, що визначення порушення в розвитку дитини має бути максимально наближене до

початку навчання. Україн небезпечною є ситуація тоді, коли виявляються первинні порушення в розвитку дитини, тоді всі зусилля направляються на лікування дитини, її реабілітацію тощо, а освітній і виховний процеси залишаються поза увагою. Тому постає необхідність раннього втручання, яке можна проводити з перших місяців життя та, у разі необхідності, розпочинати спеціальне навчання.

MAIN DIRECTIONS AND PRINCIPLES OF ORGANIZING PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT FOR PRIMARY SCHOOL CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Kolbina L. A.

Candidate of Pedagogical Sciences,

*Associate Professor at the Department of Pedagogical Technologies
in Primary Education*

*State institution "South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky"*

Staroportofrankivska str., 36, Odesa, Ukraine

orcid.org/0000-0001-6249-9546

Kolbina.ludmila79@gmail.com

Key words: *children of primary school age with special educational needs, support, psychological and pedagogical support, inclusive education, inclusive educational environment.*

The article is focused on the main directions and principles of organizing psychological and pedagogical support for primary school children with special educational needs. The purpose of the study is to analyze the scientific works related to the main directions and principles of organizing psychological and pedagogical support for primary school children with special educational needs. It has been proven that the tasks of psychological and pedagogical support consist primarily of a complex medical, psychological and pedagogical examination of a child with special educational needs, which are usually solved during the organization of the educational process in the conditions of inclusive institutions in a complex combination with a corrective and developmental component and rehabilitation measures. The mandatory task of psychological and pedagogical support is to monitor the dynamics of the results of work: upbringing, educational, correctional and developmental, as well as monitoring the dynamics of the results of changes in the health, emotional, volitional and intellectual spheres of the child, their social development situation. The following support tasks during which they must be performed are important. This is counseling of the family on raising and developing a child with various nosologies; providing parents with the necessary help, primarily psychological; creation of a positive social environment for inclusion, but precisely through the preparation of children with a typical level of development and parents of children of the specified category to interact with children who need to correct their development. All these tasks of psychological and pedagogical support should be performed in the professional interaction of specialists. The tasks of psychological and pedagogical support in the system of inclusive education are to create an emotionally favorable microclimate in the group for a child with special educational needs during children's communication with staff (speech therapist, special pedagogue, psychologist, social pedagogue, etc.); in the study of the individual characteristics of the specified category children's development in the unity of the behavioral, emotional and intellectual spheres of their manifestation, as well as the assistance provided to these children and the timely diagnosis and correction of developmental disorders. And the most significant thing is to increase the psychological competence of both educators and parents in matters of upbringing and development of children who have

special educational problems. It was concluded that the determination of a child's development disorder should be as close as possible to the beginning of education. The situation is extremely dangerous when primary disturbances in the child's development are detected and then all efforts are directed to the treatment of the child, his rehabilitation, etc., and the educational and upbringing processes are neglected. Therefore, there is a need for early intervention, which can be carried out from the first months of life and, if necessary, special training should start.

Постановка проблеми. Нині в Україні відкриваються нові можливості у зв'язку зі змінами в системі спеціальної освіти. Це стосується насамперед переосмислення ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. Для таких дітей уже не є обов'язковими спеціальні школи-інтернати, де зазвичай ці діти перебувають в певній ізоляції від суспільства в умовах відокремленого навчання. У наш час, відповідно до Саламанської декларації, зарахування дітей з особливими освітніми потребами до спеціальних шкіл має бути винятковим. Це зарахування може відбутися тільки тоді, коли навчання у звичайних школах не може задовольнити освітні чи соціальні потреби особливої дитини, чи для благополуччя цієї дитини чи дітей, які там навчаються.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема організації психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами є найбільш обговореною серед таких учених: Т. Богданової, В. Бондар, В. Засенко, А. Колупаєвої, О. Мартинчук, С. Мирнової, Л. Прохоренко, В. Синьова, Г. Соколової, М. Шеремет та інших.

Мета статті полягає в аналізі наукового доробку стосовно головних напрямів і принципів організації психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Організація психолого-педагогічного супроводу, включення дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітній заклад мають забезпечити передусім адаптацію освітніх та інших соціально-психологічних навантажень, які є оптимальними та достатніми для повноцінного різнобічного розвитку дитини, але ці навантаження не мають виходити за межі реальних можливостей такої дитини. Тобто психолого-педагогічний супровід передбачає системну діяльність як педагога, так і психолога для забезпечення умов успішного навчання дитини в ситуації взаємодії учасників освітнього процесу з метою особистісного розвитку та навчання.

Сучасні наукові підходи дають можливість виокремити загальні аспекти освітніх особливостей у дітей різних категорій.

Визначення порушення в розвитку дитини має бути максимально наближеним до початку навчання. Українською небезпечною є ситуація, за якої вияв-

ляються первинні порушення в розвитку дитини, тоді всі зусилля направляються на її лікування, реабілітацію тощо, а освітній і виховний процеси залишаються поза увагою. Тому постає необхідність раннього втручання, яке можна проводити з перших місяців життя та, у разі необхідності, розпочинати спеціальне навчання.

Зміст освіти для дітей з особливими освітніми потребами, як зазначалося раніше, відрізняється спеціальними розділами (залежно від нозології дитини), від змісту освіти дітей із типовим розвитком. Тобто відбувається створення спеціальних методів і засобів навчання для більш диференційованого та покрокового, поетапного навчання. Окрім зазначених охарактеризованих аспектів особливих освітніх потреб дітей різних категорій, як-от: час початку навчання; зміст освіти; створення спеціальних методів і засобів навчання; особливої організації навчання, існують ще такі аспекти, як: визначення кордонів освітнього простору; тривалість навчання; визначення кола осіб, які беруть участь у роботі з дитиною тощо. Якщо брати до уваги всі зазначені аспекти, відповідний психолого-педагогічний супровід дає можливість забезпечення повноцінного перебування дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому закладі.

Основні напрями психолого-педагогічного супроводу в системі інклюзивної освіти, за допомогою яких безпосередньо організовується діяльність команди супроводу, розглядалися Г. Кравченко та Г. Сіліною [1]. Першим напрямом діяльності є запобігання проблемам у розвитку дитини. Наступним напрямом в організації супроводу є допомога дитині з особливими освітніми проблемами у вирішенні актуальних проблем розвитку, а також навчання та виховання. Не менш важливий напрям – психологічне забезпечення індивідуальних освітніх програм, без яких повною мірою не відбудеться психолого-педагогічний супровід означеної категорії дітей. Обов'язковим є напрям, який полягає в розвитку психолого-педагогічної компетентності батьків і педагогів.

Що стосується завдань психолого-педагогічного супроводу, то вони полягають у комплексному медико-психолого-педагогічному вивченні дитини з особливими освітніми потребами і зазвичай вирішуються під час організації освіти таких дітей в умовах загальноосвітніх інклюзив-

них освітніх закладів у комплексному поєднанні з корекційно-розвитковим компонентом і реабілітаційними заходами. До зазначених завдань психолого-педагогічного супроводу відносять також такі: різнобічний розвиток дитини з особливими освітніми потребами на основі виявлення її задатків і здібностей, а також формування її інтересів і потреб; корекційно спрямоване, культурне та моральне виховання школяра. Головні завдання такі: збереження та зміцнення здоров'я дитини; надання в освітньому та виховному процесах комплексної допомоги дитині, з огляду на її стан здоров'я й особливості психофізіологічного розвитку. Обов'язковим завданням психолого-педагогічного супроводу є моніторинг динаміки результатів роботи: освітньої, виховної та корекційно-розвиткової, а також моніторинг динаміки результатів змін у стані здоров'я, емоційно-вольовій та інтелектуальній сферах дитини, її соціальній ситуації розвитку. Не менш важливі нижче зазначені завдання супроводу, під час якого необхідно їх виконати. Це консультування родини з питань виховання та розвитку дитини з різними нозологіями; надання батькам необхідної допомоги, передусім психологічної; створення позитивного соціального середовища для інклюзії, але саме через підготовку дітей із типовим рівнем розвитку та батьків дітей означеної категорії до взаємодії з дітьми, що потребують корекції свого розвитку. І на завершення необхідно зазначити, що всі ці завдання психолого-педагогічного супроводу мають виконуватися у професійній взаємодії фахівців.

У дослідженні С. Миронової наголошується, що перебування дитини з такими особливостями в освітньому закладі без психолого-педагогічного супроводу є стихійною і навіть формальною інклюзією, дослідниця підкреслює, що перебування без належного супроводу лише завдає шкоди та гальмує процес реального впровадження справжнього інклюзивного навчання [2].

Порівняльне дослідження Г. Кравченко та Г. Сіліної [1], які розглядають завдання психолого-педагогічного супроводу в системі інклюзивного навчання, що відрізняються від уже розглянутих нами завдань психолого-педагогічного супроводу С. Миронової. Завдань у С. Миронової [2] значно більше, вони більш загальні.

Завдання психолого-педагогічного супроводу в системі інклюзивної освіти полягають у створенні для дитини з особливими освітніми потребами емоційно сприятливого мікроклімату у групі під час спілкування дітей із персоналом (спеціальні педагоги, психологи, логопеди, соціальні педагоги й інші); у вивченні індивідуальних особливостей розвитку в дітей зазначеної категорії в єдності поведінкової, емоційної й інтелектуальної сфер

їхнього прояву, а також наданні допомоги цим дітям, своєчасно проведеної діагностики та корекції порушення розвитку. Передусім треба щоразу підвищувати психологічну компетентність вихователів і батьків із питань виховання та розвитку дітей, які мають особливі освітні проблеми.

Головними принципами організації психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в системі інклюзивної освіти є пріоритет інтересів і потреб дітей, які мають особливі освітні потреби; їх безперервний супровід, мультидисциплінарність.

З метою впровадження системи психолого-педагогічного супроводу для дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в умовах інклюзивної освіти, важливим є те, що необхідно здійснювати комплексний підхід, який полягає в поетапному впровадженні інклюзивної освіти.

Перший етап – діагностичний, передбачає виявлення рівня розвитку дітей, які мають особливі освітні потреби. Сюди входить діагностика для виявлення індивідуальних особливостей фізичного, психічного, інтелектуального розвитку, рівня розвитку психічних процесів; діагностика інтелекту, соціальної зрілості, взаємодії батьків і педагогів із дитиною тощо. Наступним пунктом даного етапу є анкетування та тестування батьків і педагогів щодо їхньої готовності до здійснення інклюзивного навчання. Далі йде вивчення особливостей сім'ї, у якій виховується дитина з означеними потребами. На завершення цього етапу йде психолого-педагогічне спостереження за особливостями соціальної взаємодії учнів у школах з інклюзивним навчанням.

Наступний етап – оформлення документації для здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. На початку даного етапу створюється банк даних дітей згідно з їхніми особливостями та наявними порушеннями. Після чого заповнюється індивідуальна карточка психолого-педагогічного діагностування дитини, яке відбувалося на попередньому етапі. Зазвичай це робить практичний психолог освітнього закладу. Наступним пунктом іде оформлення соціального паспорта сім'ї, у якій виховується дитина, яка має особливі освітні потреби (соціальний паспорт сім'ї оформлює соціальний педагог школи). Останнім пунктом даного етапу є оформлення щоденника для спостережень за дитиною в освітньому закладі, це обов'язок класного керівника.

Третій етап передбачає розроблення та затвердження індивідуальних програм навчання та розвитку з рекомендаціями для батьків і педагогів, які розроблені фахівцями, задіяними в даному процесі. До таких фахівців належать: учитель-логопед, лікар, психолог, соціальний педагог

і дефектолог. Але необхідно зауважити, що перед складанням програми психолого-педагогічного супроводу всі члени, фахівці, причетні до цього, мають уважно ознайомитися з документами, з якими дитина з особливими освітніми потребами прийшла в інклюзивний заклад. Обов'язково потрібно звернути увагу на індивідуальну картку розвитку та медичні документи, у разі наявності специфічних проблем, ознайомитися із психолого-педагогічною характеристикою з попереднього закладу. Дана характеристика, яка була написана педагогом у попередньому освітньому закладі чи дитячому садку, допоможе правильно зрозуміти особливості розвитку дитини, уточнені категорії порушення та клінічного діагнозу, а також сприятиме реалізації індивідуального підходу. Іноді характеристику доводиться писати членом команди, зазвичай таку характеристику пишуть наприкінці року чи в разі переходу дитини в інший освітній заклад.

Створення власної навчально-методичної й інформаційної бази – наступний етап, який передбачає створення банку даних освітніх програм і запуску механізму щодо забезпечення отримання оперативної інформації про рівень здоров'я, навчання та розвиток дитини, у якій особливі освітні потреби.

На п'ятому етапі відбувається моніторинг результативності, який передбачає застосування різних методів. За допомогою дидактичного методу відбувається вивчення результативності різних сторін освітнього процесу. Виховний метод простеження ефективності виховного процесу та системи взаємин його учасників. Що стосується управлінського методу, то він характеризується простеження за характером взаємин на різних управлінських рівнях. Соціально-пси-

хологічний метод передбачає спостереження за системою колективно-групових взаємин, за характером психологічної атмосфери педагогічного колективу, психологічним станом дітей і батьків. Медичний – відстеження динаміки стану здоров'я дитини з особливими освітніми потребами.

Шостий етап зосереджений на виявленні та прогнозуванні можливих проблем. У дитини можуть виникати проблеми через нове освітнє, для вирішення таких потрібно буде розробляти нові освітньо-виховні заходи. Також можуть спостерігатися конфлікти між усіма членами процесу внаслідок роботи із проблемами, які виникають під час супроводження.

Завершальним етапом є розроблення шляхів корекції можливих негативних наслідків. Даний етап передбачає планування резерву часу для перегляду спланованих методів, прийомів і форм роботи з дітьми та їхніми батьками. Не менш важливі на цьому етапі пояснення педагогам і батькам переваг інклюзивної освіти; реорганізація індивідуальних психолого-педагогічних програм супроводу дітей з особливими освітніми потребами та відстеження результативності впроваджених змін під час усіх етапів роботи.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Отже, після розгляду основних напрямів і принципів організації психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі необхідно зазначити, що сам процес супроводу є нелегким, це не є робота одного дня, як щодо організації процесу супроводу, так стосовно супроводження. Назріла необхідність в організації роботи сімей, які виховують дитину з особливими освітніми потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко Г., Сіліна Г. Інклюзивна освіта в ДНЗ. Харків : Ранок, 2014. 176 с.
2. Миронова С. Педагогіка інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.

REFERENCES

1. Kravchenko H.Yu., Silina H.O. (2014). *Inkluzivna osvita v DNZ [Inclusive education in preschool educational institutions]*. Kharkiv: Ranok Publishing House. 176 p.
2. Myronova S.P. (2016). *Pedahohika inkluzyvnoi osvity: navchalno-metodychnyi posibnyk [Pedagogy of inclusive education: educational and methodological manual]*. Kamianets-Podilskiyi : Kamianets-Podilskiyi State University named after Ivan Ohienko. 164 p.